

merging with the mass of new employees. Despite all efforts, the standard of living of ordinary employees was extremely low during the entire period of the Revolution and the war.

Key words: National-Democratic Revolution of 1917–1920 in Ukraine, urban population, government bodies, administrative staff, bureaucracy, service competence.

Стаття надійшла до редколегії
15.06.2018 р.

УДК 94(477)«1917/1922»:338.22

Олександр Гаврилюк

Українська революція 1917–1921 рр.: економічний вимір

У статті розглянуто місце, зміст, здобутки, причини невдач та уроки економічної політики українських національних держав у період революції 1917–1921 рр. Наголошено, що найбільше уваги звертали на вирішення аграрного питання, що так і не вдалося зробити. Виокремлено фактори, що зумовлювали негативний вплив на запровадження економічної політики в практичне повсякденне життя суспільства. Звернено увагу на зв'язок подій економічної політики українських національних держав у 1917–1921 рр. із сучасними українськими реаліями.

Ключові слова: українська революція 1917–1921 рр., Українська центральна рада, Українська Народна Республіка, Гетьманат Павла Скоропадського, Директорія УНР, Західноукраїнська Народна Республіка, економічна політика, аграрне питання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Столітній ювілей Української революції 1917–1921 рр. викликав появу масиву наукових і науково-популярних праць стосовно цієї знаменної події національної та європейської історії. Провідне місце серед них належить дослідженням, у яких розглянуто питання політичного, воєнного, правового та деяких інших сторін життя українського соціуму в означений період. Натомість проблематиці економічної (господарської) політики українських національних держав відведено не так уже й багато місця. Між тим цей фактор виступав вагомим чинником українського державотворення в умовах політичної та економічної нестабільності, частих збройних сутичок із ворогами суверенної України, незавершеності формування нації, інших непростижних аспектів періоду революції. Тому висвітлення фактів економічної історії України того часу є потрібним і з погляду ґрунтовнішого ознайомлення з нашим не таким уже й далеким минулим, і з огляду на актуальність тодішнього національного досвіду запровадження заходів економічного характеру для сучасного вітчизняного державотворчого процесу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання економічної політики українських національних держав у період революції 1917–1921 рр. лише віднедавна стали предметом дослідження науковців на теренах України. Відомо, що в умовах утвердження впродовж 1920–1930-х рр. на її підрадянській частині сталінського тоталітаризму та подальшого панування комуністичної диктатури об'єктивні українознавчі історико-економічні дослідження, у тому числі й про господарську політику українських національних держав доби революції, вважалися не просто непотрібними, а й небезпечними. Ситуацію рятували науковці української діаспори, праці яких стали доступними для українського читача лише після проголошення незалежності України. Серед них слід виокремити узагальнювальні та спеціальні дослідження, авторами, а іноді й видавцями яких є Б. Винар [2] І. Витанович [4; 3], С. Кононенко [10], І.-С. Коропецький [16; 15; 11], С. Величенко [1], ін. Щодо материкової України, то сприятливі умови для дослідницьких пошуків із теми, означеної в назві статті, склалися тут завдяки демократизації наукової творчості, початок якої припав на межу 1980–1990-х рр. З'явилися матеріали наукових збірань [5], окремі колективні дослідження [7; 6] індивідуальні праці, зокрема у вигляді навчальних посібників [8; 12], у яких тією чи іншою мірою розглянуто питання економічної політики українських національних держав у період Національної революції 1917–1921 рр. Попри значні зрушення в цій галузі, наукові пошуки тут варто продовжувати й надалі.

Мета статті – узагальнено висвітлити зміст, здобутки, причини невдач й уроки економічної політики українських національних держав у період революції 1917–1921 рр. Основні **завдання** дослідження – показ зусиль керівництва цих країн, спрямованих на вирішення аграрного питання, а також виокремлення факторів, що спричинили невдачі в запровадженні економічної політики в практичне повсякденне життя суспільства.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вагомим складником, який багато в чому визначив перебіг та результати Української революції 1917–1921 рр., була економічна політика українських національних держав, що існували в цей період. Ідеться про Українську Народну Республіку (УНР) часів Української центральної ради (УЦР) та Директорії, Гетьманат Павла Скоропадського й Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР). Історія засвідчує, що заходи з налагодження нормального функціонування господарського життя посідали одне з чільних місць у їхній діяльності. Свідченням можуть слугувати слова В. Винниченка, який на одному із засідань УЦР сказав: «[...] Наша держава повинна взяти на себе ведення народного господарства в головних його галузях. Це є так званий державний капіталізм [...]. Саме тепер, коли нашу промисловість зруйновано, в інтересах селянсько-робітничої держави треба її державно відновлювати. Коли ми проведемо це, а згодом з цим і земельну реформу, здобудемо собі велику прихильність селянства і робітництва, на яке і зможемо спертися [...]» [цит. за: 10, с. 290].

У період Української революції керівництво національних держав та підпорядковані їм структури докладали зусиль для організації належного функціонування промисловості, недопущення подальшого скорочення промислового виробництва, розв'язання проблеми безробіття тощо. Однак якихось відчутних позитивних результатів через переплетення об'єктивних і суб'єктивних причин досягти тут не вдалося. Дещо кращою була ситуація на інших ділянках економіки, зокрема у фінансово-кредитній сфері. Так, згідно з ухвалою УЦР від 1 (14) січня 1918 р. вже 6 (19) січня того ж року з'явився перший український державний кредитний білет вартістю 100 крб. Відповідно до закону УЦР «Про грошову одиницю, биття монети та друк кредитових державних білетів» від 1 березня 1918 р. основною грошовою одиницею УНР стала гривня [7, с. 302]. Гетьманат Павла Скоропадського зміг стабілізувати розбалансовану фінансово-кредитну систему на основі нової національної грошової одиниці – карбованця. Певними успіхами в цій галузі відзначилися Директорія УНР та ЗУНР.

Чи не найважливішого значення з перших днів власної діяльності українські національні держави надавали вирішенню аграрного питання. Проводилася земельна реформа, хоча стосовно її змісту та межі між тодішніми політичними партіями велися гострі дебати. Так, ідучи назустріч побажанням селянства, висловленим ще на Першому Всеукраїнському селянському з'їзді у середині червня 1917 р., УЦР у третьому Універсалі, яким проголошували УНР і в якому викладено намітки програми певних економічних перетворень, ухвалила скасування приватної власності на землю нетрудових господарств [3, с. 32]. Варто згадати, що це положення не містило роз'яснення, які господарства слід уважати нетрудовими, а тому викликало багато непорозумінь на селі та хвилю критики в суспільстві.

18 (31) січня 1918 р. Українська центральна рада ухвалила Земельний закон, що ґрунтувався на засадах соціалізації землі. Означений принцип передбачав передачу всієї землі без викупу в загальнонародне (загальнодержавне) розпорядження з наданням органам місцевого самоуправління права її розподілу між селянами згідно з відповідними нормами. У документі наголошено: «Право власності на всі землі з їх водами, надземними і підземними багатствами в межах Української Народної Республіки скасовується, – всі землі стають добром УНР і користуватися цим добром мають право всі громадяни держави без різниці статі, віри й національності» (цит. за: [3, с. 36]). У цих та інших положеннях Земельного закону зроблено спробу примирити соціалістичні погляди, які активно поширювались антиукраїнською пропагандою й під вплив яких підпала частина діячів УЦР з українською дійсністю селянського індивідуально-родинного землекористування. Титул земельної власності було перенесено на державу, а її зміст – у приватно-індивідуальне спадкове право [8, с. 288].

Одним з авторів Земельного закону УЦР був Борис Мартос – відомий політичний і громадський діяч, учений, економіст, кооператор, педагог, член УЦР. Він у першому українському уряді обіймав посаду генерального секретаря земельних справ. На відміну від інших соціалістів, Б. Мартос виступав проти скасування інституту приватної земельної власності. Він попереджав, що такий крок спричинить земельну анархію, позаяк «кожний селянин буде брати для себе землі стільки, скільки йому захочеться, посилаючись на те, що земля є всенародна», що «широке громадянство просто не доросло до соці-

алізму»; «селяни розуміють соціалізм як перенесення майна із панського двору до свого власного» [13]. Проте в стінах УЦР перемогла позиція М. Грушевського та його прихильників, яка була в цій галузі особливо жорсткою й непоступливою. Після повернення до Києва навесні 1918 р. УЦР не відмовилася від свого попереднього курсу на проведення аграрних перетворень у соціалістичному дусі, хоча цей напрям був уже дуже дискредитований більшовиками за короткий час їх правління в Україні впродовж зими – початку весни 1918 р. Згодом М. Грушевський визнав, що УЦР не врахувала, «яке велике витверезіння воно (тобто це правління – *О. Г.*) принесло і як багато людей позбулося соціалістичних ідей» [цит. за: 7, с. 312].

29 квітня 1918 р. в Україні стався державний переворот, унаслідок якого до влади прийшов П. Скоропадський, підтриманий Хліборобським конгресом. Останній відбувся з ініціативи «Союзу земельних власників», який уважав, що принцип приватної власності має бути непорушним, проте аграрна реформа повинна бути проведена негайно й в інтересах широких верств селян-хліборобів як єдиної та міцної підвалини української державності [14, с. 5, 24–25; 8, с. 288]. Відповідно до цієї концепції 14 червня 1918 р. Рада міністрів Гетьманату П. Скоропадського (Української Держави) проголосила «Закон про право продажу та купівлі землі поза міськими оселями». 8 липня того ж року вона ухвалила «Тимчасовий закон про міри боротьби з розрухою сільського господарства». Тут, зокрема, передбачено покарання за знищення посівів, урожаю та зібраного хліба, за свавільне припинення сільськогосподарських робіт, за підбурювання до подібних вчинків. 22 жовтня 1918 р. створена «Вища земельна комісія», завдання якої полягало у виробленні основ земельної реформи. Згідно з її проектом, усі великі земельні маєтки мали бути викуплені й розділені (розпарцельовані) на ділянки не більше ніж по 25 десятин (десятина – одиниця земельної площі розміром 1,09 гектара – *О. Г.*) в одні руки. Залишалися тільки господарства, які мали високе агрокультурне значення, причому їх площа не повинна перевищувати 200 десятин. До 1000 десятин могли мати господарства, що обслуговували цукрові заводи, вирощували високоякісні сорти сільськогосподарських культур і племінну худобу [8, с. 288–289].

Однак програма означеної реформи так і не була втілена в життя. На думку окремих українських дослідників, які вивчають період Гетьманату, аграрне питання великою мірою привело П. Скоропадського до влади й стало причиною його поразки та зникнення з історичної арени Української Держави. Зазначено, що вже наприкінці жовтня 1918 р. гетьман зустрів шалений спротив проектові земельної реформи, а тому просто збайдужів до неї [9, с. 6]. Вагомою обставиною виявилось також погіршення військово-політичної ситуації, у якій перебував Гетьманат П. Скоропадського через поразку його союзників – країн Центрального блоку – у Першій світовій війні.

Наприкінці 1918 р. відновила своє функціонування УНР на чолі з Директорією. Міністерству земельних справ республіки доручено негайно виробити проект земельної реформи, урахувавши помилки «першої» УНР. Відповідний закон ухвалено 8 січня 1919 р. Тут виразно окреслено принцип націоналізації землі. Додатком до цього закону став Закон про земельний наділ для козаків армії УНР (2 десятини землі й 200 гривень безвідсоткової позики на ведення господарства). Вояк, який самовільно покидав армію Директорії УНР, утрачав право на земельний наділ. Закон так і не був запроваджений у життя з огляду на складне воєнно-політичне становище самої Директорії. Крім того, на заваді стали незадоволення, а то й відвертий опір українських селян положенням Закону про недоторканність земельної власності іноземних підданих (ішлося про представників польської, німецької й деяких інших спільнот) [8, с. 289].

Щодо ЗУНР, то 19 квітня 1919 р. вона ухвалила власний Земельний закон. Згідно з його положеннями в державний фонд переходили монастирські, церковні та деякі інші землі, придбані власниками для спекуляції, землі, що їх не обробляли власники своїми силами, а також ті, площа яких перевищувала означену величину, яка ще мала бути визначена. З означеного фонду відповідними ділянками передбачено наділяти безземельних і малоземельних селян. У власність держави переходили також ліси. Відшкодування землевласникам уряд ЗУНР відкладав на пізніші часи [8, с. 289].

Окрім земельного питання, вирішення якого містило в собі велику соціально-економічну силу українського національного державотворення, помітну увагу приділено розвитку самодіяльної кооперативної організації. Як тільки зникли політичні перешкоди, що сковували ініціативу населення, по всій Україні розпочалася розбудова наявних і створення нових кооперативних організацій. Уже у квітні 1917 р. провідні українські кооператори зібралися на перший загальнонаціональний з'їзд у Києві. У вересні того ж року відбувся другий кооперативний з'їзд, який ухвалив постанову про заснування

Українського кооперативного народного банку («Українбанку») – центральної фінансової установи всеукраїнської кооперації. Третій всеукраїнський кооперативний з'їзд відбувся в Києві 26–29 травня 1918 р. На ньому підкресливали, що розвиток кооперації зумовлений державною потребою піднесення виробничої сили молодій Україні та інтересами самої кооперації. У цей момент, зазначено в головній доповіді, кооперативи «[...] мусять вжити всіх заходів, щоб взяти в свої руки виробництво України, допомагаючи цим найширшим народним масам, а також молодій державі в її економічній зміцненні та будівництві нових форм виробництва» [4, с. 196; 8, с. 290].

Отже, кооперація стала органічним виявом життєвих потреб широких мас населення, відбудови й демократизації господарства України. Кооперативні інституції організовували господарське життя, задовольняли найнеобхідніші потреби населення, підтримували його у вірності українській державній справі [8, с. 290].

Відзначаючи певні успіхи українських національних держав у запровадженні в період Національної революції 1917–1921 рр. складників власної економічної політики, усе ж таки слід визнати, що їм через низку об'єктивних і суб'єктивних обставин так і не вдалося повною мірою нормалізувати господарське життя. До таких факторів, зокрема, належать великі економічні втрати, що їх зазнало господарство України внаслідок Першої світової війни. Це стосувалося як Наддніпрянщини, де стався спад промислового та сільськогосподарського виробництва, вирувала нечувана інфляція, різко погіршилося матеріальне становище населення, так і західноукраїнських земель, які, до того ж, були театром воєнних дій, частого переміщення фронту. Унаслідок цього, наприклад, господарство Зборівського повіту знищено на 85 %, Бережанського – на 70 %, Бродівського, Рава-Руського, Радехівського, Станіславського та Тернопільського – на 65 %. На Волині в 1915 р. згоріло майже все нерухоме майно. Села Буковини, розміщені вздовж лінії австрійсько-російського воєнного протистояння, були знищені [8, с. 283]. Далися взнаки численні людські жертви та колосальні матеріальні руйнування, які, як зазначав І. Витанович, простежено в цей час на території України внаслідок початкових революційних рухів, а згодом і воєнних операцій. Останні відбувалися переважно поблизу промислових осередків, спричинили їх руйнацію й навіть припинення функціонування. Марнувалося та розтягалося нагромаджене в Україні військове майно й виробничі потужності, які потрібно було переводити на мирне виробництво [4, с. 191].

Негативно позначилися також згубні дії політичної верхівки та керованих нею армій країн, вороже налаштованих до українських національних держав (більшовицької Росії, Антанти – проти УНР та Гетьманату Павла Скоропадського, Польщі й Румунії – проти ЗУНР). Антиукраїнськими силами велася на теренах України своєрідна гібридна війна, прикладом якої сьогодні є війна пугінської Росії проти незалежної України. Її мета – спроба не тільки політичного закабалення, а й економічного грабунку українських земель.

Чи не наймасштабніших утрат господарству України в роки революції завдали кількаразові інтервенції більшовицьких військ. Ось як, наприклад, описував М. Грушевський ситуацію після повернення Української центральної ради до Києва, коли навесні 1918 р. звідти вигнано частини більшовицьких військ: «[...] Центральна Рада дістала Україну назад до своїх рук у стані просто жакливім. До того неймовірного розвалу, в якому лишила її чотирилітня війна і всеросійська анархія, витворена революцією, налягли страшні результати більшовицького погрому. Українське правительство діставало в опорожнених більшовиками просторах міста з пограбованими урядами і банками, з цілком знищеними установами, залізницями, без локомотивів і вагонів, зі зруйнованими мостами і станціями, з неоплаченими за кілька місяців службовцями, які перш за все зверталися з домаганнями зарплати, інакше грозили забастовкою... Заводи стояли без палива. Копальні позаливала вода, тому що водоливи не працювали цілими місяцями – бракувало вугілля та ін. Зате скрізь на українське правительство чекали рахунки за неоплачені російським урядом доставки, військової роботи і т. д.» [цит. за: 7, с. 311–312]. Не варто забувати й того, що важким тягарем на економіку України лягли економічні зобов'язання, визначені в Берестейському мирному договорі між УЦР та державами Центрального блоку й у нових угодах, укладених Гетьманом П. Скоропадським з тодішніми Німеччиною та Австро-Угорщиною.

До негативних чинників, що впливали на проведення українськими національними державами економічної політики в час революції, слід також віднести незавершеність формування української нації, політичну й економічну нестабільність, яка послабила, а в багатьох виробничих ділянках просто знищила приватну ініціативу; нестачу, а нерідко – відсутність у національних кадрах досвіду, необхідного для здійснення економічних перетворень; як наслідок, бракувало усвідомлення чітко окреслених економіч-

них інтересів не те що з боку національної, а й територіальної керівної верстви. Також українські державотворчі сили із самого початку не мали належної соціально-економічної програми. Її компоненти відшукувались або, краще сказати, визначалися під час перебігу подій самої революції; часто її лідери не встигали за шаленим темпом подій, уважаючи, що часу є ще вдосталь. До цього слід додати, що щирі наміри лідерів українських національних держав служити Україні не дали великою мірою очікуваних в економічній галузі позитивних результатів через намагання цих лідерів бути лише на перших ролях. Слушною з цього приводу є думка історика, архівіста, джерелознавця Г. Папакіна, що не було в цих особистостей, кажучи сучасною мовою, «командної гри». Це й визначило багато в чому перебіг подальших подій [9, с. 6]. Також українські національні держави не виявили достатньої рішучості, не здійснили заходів, спрямованих на українізацію тих сфер економіки, що зосередилися в руках іноземного капіталу (це стосувалося, насамперед, промисловості та банківської справи).

Звертаючись до подій столітньої давності, пов'язаних з Українською революцією, зокрема її економічним складником, бачимо, що в низці випадків вони тісно перегукуються з реаліями наших днів. Великими втратами позначаються для нації відсутність ґрунтовно продуманої програми соціально-економічних перетворень, різні погляди політичних партій, лідерів країни щодо шляхів проведення економічних перетворень, нерішучість під час їх здійснення в попередні роки, агресія путінської Росії й т. ін. Тому досвід Української революції, її уроки актуальні для нашої держави, усього суспільства й сьогодні.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, період українського державотворення 1917–1921 рр. ознаменувався непротими зусиллями українських національних держав у справі формування та запровадження власної економічної політики. Заходи стосувалися розвитку промислового виробництва, розбудови фінансово-кредитної системи, налагодження функціонування інших галузей господарського життя. Особливу увагу український політикум звертав на вирішення аграрного питання. Проте наявність різнобічних підходів до його вирішення, популістська політика більшовицьких сил, інші фактори не дали змоги досягти в цій галузі позитивних результатів. Загалом через низку обставин об'єктивного й суб'єктивного характеру, у тому числі й помилок, допущених самими українськими національними державами, плани національного економічного будівництва в добу революції 1917–1921 рр. здійснити не вдалося. Набутий у ті роки досвід має сьогодні уважно вивчатися задля недопущення прорахунків і помилок у розбудові економічного життя сучасної України. Поза увагою дослідників не повинні також залишатися й визначні та маловідомі постаті національного державного будівництва того часу в економічній сфері.

Джерела та література

1. Величенко Степан. Імперіалізм і націоналізм по-червоному: українська марксистська критика російського комуністичного панування в Україні (1918–1925). Львів: УКУ, 2017. 375 [8] с.
2. Винар Б. Українська промисловість: студія советського колоніалізму. *Записки товариства імені Шевченка*. Т. 175. Париж; Нью-Йорк; Мюнхен: Перша укр. друк. у Франції, 1964. 397 с.
3. Витанович І. Аграрна політика українських урядів 1917–1920. Мюнхен; Чикаго: УІТ, 1968. 60 с.
4. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк: ТУК – Т-во укр. кооперації, 1964. 624 с.
5. Економіка України: минуле, сучасне і майбутнє: матеріали Першого конгресу Міжнар. укр. екон. асоц. Київ: Наук. думка, 1993. 356 с.
6. Економічна історія України: іст.-екон. дослідж. в 2 т. Київ: Ніка-центр, 2011. Т. 2. 608 с.
7. Економічна історія України. Харків: ТОВ «Одіссей», 2004. 496 с.
8. Злупко С. М. Економічна історія України: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 367 с.
9. Історик Георгій Папакін: «Гетьман Скоропадський дійсно прагнув дотримуватися моральних засад у політиці». *День*. 2018. 31 серп. 1 верес. С. 6–7.
10. Кононенко К. С. Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї, 1917–1960. Мюнхен: Логос, 1965. 535 с.
11. Коропецький І.-С. Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки. Київ: Либідь, 1995. 240 с.
12. Лазарович М. В. Економічна історія: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 431 с.
13. Мартос Борис Миколайович. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 04.10.2018).
14. Самовидець. Недавня Гетьманщина. У 15-ті роковини Гетьманщини з 1918-го року. Чикаго, 1933. 64 с.
15. The Ukrainian Economy. Achievements, Problems Challenges. Cambridge, 1992. 434 p.
16. Ukrainian Economic History Interpretive Essays. I. S. Koropecky. Editor. Cambridge, 1991. 390 p.

Александр Гаврилюк. Украинская революция 1917–1921 гг.: экономическое измерение. В статье рассматриваются место, содержание, достижения, причины неудач и уроки экономической политики украинских национальных государств в период революции 1917–1921 гг. Анализируются мероприятия в хозяйственной жизни, осуществлявшиеся Украинской Народной Республикой периода Украинской центральной рады и Директории, Гетьманатом Павла Скоропадского и Западноукраинской Народной Республикой. Акцентируется, что наибольшее внимание украинское политическое руководство уделяло решению аграрного вопроса. Но в силу ряда объективных и субъективных обстоятельств его решить надлежащим образом так и не удалось. Выделяются факторы, обусловившие негативное влияние на внедрение экономической политики в практическую повседневную жизнь общества. Обращается внимание на связь событий экономической политики 1917–1921 гг. украинских национальных государств с современными украинскими реалиями.

Ключевые слова: украинская революция 1917–1921 гг., Украинская центральная рада, Украинская Народная Республика, Директория УНР, Гетьманат Павла Скоропадского, Западноукраинская Народная Республика, экономическая политика, аграрный вопрос.

Oleksandr Havryliuk. Ukrainian Revolution in 1917–1921: Economic Dimensions. The article is devoted to the studies of the place, content, achievements, causes of failures and lessons of economic policy of the Ukrainian national states during the revolution in 1917–1921. Activities and actions in the industrial sphere carried out by the Ukrainian National Republic at the time of the Central Council (Narodna Rada) and Directory, Pavlo Skoropadsky's Hetmanat and Western Ukrainian National Republic have been analyzed as well. It has been pointed out that the Ukrainian political leaders paid the greatest attention to the solutions of agricultural issues but due to a number of subjective and objective circumstances they were not solved properly. The factors that had a negative influence on the practical implementation of the economic policy in the everyday life of the society were considered too. A special attention has been paid to the connection between the events of the economic policy of the Ukrainian national states in 1917–1921 and modern Ukrainian realities.

Key words: Ukrainian revolution of 1917–1921, Ukrainian Central Council, Ukrainian National Republic (UNR), Directory of the UNR, Pavlo Skoropadsky's Hetmanat, Western Ukrainian National Republic, economic policy, agricultural issues.

Стаття надійшла до редколегії
16.08.2018 р.

УДК 94(477.82)«1919/1922»:351.74+94(438)«1919/1922»:351.74

Олег Разиграєв

Луцька тюрма в 1919–1922 рр.: включення в пенітенціарну систему Другої Речі Посполитої

У статті на основі маловідомих документів із фондів Центрального державного архіву Литви, Державного архіву Волинської області та інших джерел висвітлено процес уключення Луцької тюрми до пенітенціарної системи Другої Речі Посполитої в 1919–1922 рр.

Ключові слова: пенітенціарна система, тюрма, Луцьк, Волинь, Друга Річ Посполита.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із невід'ємних елементів правоохоронного комплексу будь-якої країни є пенітенціарна система, тобто інституція, яка відає виконанням покарань. Не стала винятком тут і міжвоєнна польська держава – Друга Річ Посполита, яка вже з перших днів існування розпочала діяльність щодо створення власної пенітенціарної системи. Ці процеси були нерозривно пов'язані із завершальним етапом Великої війни, коли на територіях польських земель, які входили до складу трьох імперій – Російської, Австро-Угорської та Німецької, – розпочалося формування польської кримінально-виконавчої служби. 8 лютого 1919 р. начальник держави Ю. Пілсудський, голова уряду І. Падеревський та заступник міністра юстиції Шмяровський підписали декрет «Щодо тимчасових в'язничних приписів», який юридично закріпив підпорядкування пенітенціарних закладів міжвоєнної Польщі Міністерству юстиції, функції тюрем, а також їх внутрішню організацію [1, л. 61–63; 26, с. 54–56;